

Čerešňák, Bedřich

Vznik KSČ a role internacionalismu v našem dělnickém hnutí

In: *Padesát vítězných let : sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 15-29

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126208>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I
SPOLEČNÉ JEDNÁNÍ

VZNIK KSČ A ROLE INTERNACIONALISMU V NAŠEM DĚLNICKÉM HNUTÍ

BEDŘICH ČEREŠŇAK

Padesáté výročí vzniku KSČ není jen vhodnou příležitostí k připomenutí významných období z dějin naší komunistické strany. Skýtá také příhodnou možnost zamyslet se nad některými otázkami, které sice v řadě prací zkoumali již naši předchůdci, které však pro svůj klíčový a také aktuální význam stále poutají, byť v nových souvislostech, pozornost historiků.

Z mnoha složitých a poutavých problémů, spjatých se založením Komunistické strany Československa chtěli bychom se zaměřit na vznik KSČ a vysledovat, jaký význam mu připadl v procesu internacionalizace českého dělnického hnutí v dynamickém a velmi složitém období po skončení první světové války, v prvních letech existence samostatného československého státu.

České dělnické hnutí jak dobou svého vzniku, tak i prostředím, v němž v organizované podobě v druhé polovině sedmdesátých let minulého století vzniklo, stalo se hnutím internacionálním. Polovina sedmdesátých let, kdy začala přinášet ovoce snaha Mezinárodního dělnického sdružení, známého více jako I. internacionála, snaha o vytvoření samostatných dělnických stran, umožnila i v Rakousku-Uhersku politicky organizovat a aktivizovat proletariát. Internacionální zájem proletariátu se však nedal vyjádřit prostým sdružením různých národností v rámci jedné sociálně demokratické strany. Že pouhá existence několika národnostních skupin v jedné straně byla po ideové stránce poutem velmi nepevným, o tom svědčí bouřlivé události v osmdesátých letech, kdy došlo k rozkolu sociálně demokratické strany.

Zejména pak pronikání revizionismu do dělnického hnutí v rakousko-uherské monarchii, vytvoření specifické ideologie tzv. austromarxismu ukázalo, že ideový základ společného zápasu za uskutečnění požadavků dělnictva nebyl pevný, že se nedařilo řešit důležitou otázku dělnického hnutí v mnohonárodnostní monarchii — otázku národnostní. Proto i v době II. internacionály — přes řadu kladů, jež přinesla — narůstala řada závažných problémů, které po vypuknutí první světové války v době největší zkoušky programové pevnosti a organizační soudržnosti této instituce odkryly její nedostatečnou připravenost. Světová válka a politický vývoj během ní ukázaly, že má-li dělnické hnutí naplnit program Komunistického manifestu, musí nejen nově formulovat svůj revoluční program, nýbrž musí hledat také novou formu mezinárodního spojení. Krach II. internacionály ohraničil tak jednu etapu mezinárodního dělnického hnutí. Její dědictví bylo spíše negativní. V nové situaci, pro niž nebyly vzory, bylo třeba pozitivní základ mezinárodní spolupráce nově vytvořit. V tom zejména spočívá smysl a význam Leninovy činnosti: nejen v budování

prvního socialistického státu na světě, nýbrž i v novém programovém a organizačním formování mezinárodního proletariátu.

Zmínili jsme se již, že komplikovaný vývoj českého dělnického hnutí byl dán složitou politickou situací. Nedůsledné řešení národnostní otázky, jak se jeví v rezolucích sjezdů sociální demokracie, vedlo k ideovému oslabování dělnického hnutí, což je v některých etapách zvláště výrazně patrné na vývoji Československé sociální demokracie. Koncem války došlo k souběžnému řešení otázek sociálních a nacionálních. České dělnické hnutí, tak či onak v každé fázi svého vývoje spojené s hnutím národním, bylo postaveno před složitý problém, a to v době, kdy vrcholení národně osvobozenického zápasu objektivně podtrhlo skutečnost, zdůrazňovanou tehdy i Leninem, že totiž nacionalismus utlačovaného národa může hrát — v konkrétních podmínkách — historicky pokrokovou roli. Vztah sociální demokracie k vrcholícímu národně osvobozenickému boji byl velmi složitý a jeho rozbor by nám zabral mnoho místa; v souvislosti s naším tématem bychom chtěli jen podtrhnout fakt, že sociální demokracie v rozhodující fázi tohoto zápasu jeho význam a zejména svou roli v něm podcenila. Tím se vytvořil objektivně nepříznivý předpoklad pro zvládnutí mas v době, kdy se Evropou valila revoluční vlna; sociální demokracie se tak řadou kompromisů zbavila možnosti výrazněji se podílet na rozvoji této vlny v Čechách. Tím umožnila — což není žádný protimluv — aby zejména v roce 1917 a 1918 stranu ovládli ti, kteří se sami nazývali nacionální opozicí a kteří také programově vedli sociální demokracii do područí buržoazie. Tento vývoj byl mimořádně nebezpečný, neboť probíhal v době ohromného vlivu Velké říjnové socialistické revoluce.

Rozpolcení, jež jsme si právě ujasnili, bránilo tomu, aby se situace u nás vyvíjela stejně spontánně jako v jiných zemích. K nejradikálnějšímu vývoji v tomto směru došlo v sousedních zemích ve válce poražených. Rozpolcení zároveň velmi komplikovalo možnost, aby se uvnitř sociální demokracie vytvořilo revoluční jádro. Politické zkušenosti, dané výraznějšími politickými požadavky jednotlivých forem třídního boje, jejichž počet, intenzita i hloubka postupně narůstaly, projevily se v postupném odpoutávání od těch forem politické činnosti, které charakterizují sociální demokracii jako partnerku buržoazních stran v tzv. rudozelené koalici. Nejvýrazněji prohloubil tyto zkušenosti neúspěch sociální demokracie jako nejsilnější strany ve státě při realizaci jejich standardních programových požadavků. Praktická činnost obou Tusarových vlád dokázala, že představy o souběžném odstraňování nacionálních i sociálních křivd, intenzivně šířené zejména v roce 1918, jsou jen iluzemi. To, co chybělo českému dělnickému hnutí v teoretických základech, bylo nahrazováno politickým praktikismem. Ve vývoji českého dělnického hnutí to považujeme za nesmírně citlivý bod. Jestliže sociální demokracie neměla dost teoretiků (vždyť vyjma dr. Bohumíra Šmerala a teoretika sui generis Modráčka žádní teoretikové v sociální demokracii nebyli), nahrazovala v ní empirie to, co v jiných dělnických stranách bylo dáno jejich ideovou vyspělostí. Tak bylo české dělnické hnutí do jisté míry *via facti* nuceno sledovat vývoj revoluce v jiných zemích Evropy, zejména pak v sovětském Rusku. Vliv Velké říjnové socialistické revoluce se zprvu prosazoval především vahou základních dokumentů. V další fázi zájem o sovětské Rusko budilo srovnávání vývoje v samotné republice, kde byl premiérem představitel so-

4 Helena Bochořáková-Dittrichová
Slepci, dřevoryt, 1926.

ciální demokracie, s řešením sociálních otázek v prvním státě dělníků a rolníků. Internacionalizace českého dělnického hnutí se stala prvořadým problémem poté, kdy dělnictvo z vlastní zkušenosti poznalo, že řešení jeho problémů toliko na nacionální bázi žádné výsledky nepřináší.

Byly tu však ještě jiné okolnosti, které nutily české dělnické hnutí, aby se zapojilo do mezinárodní fronty revolučního proletariátu. Byla to především pestrá nacionální skladba nově vzniklého státu, skutečnost, že vedle Československé a České sociální demokracie ustavily se sociálně demokratické organizace polské, německé, maďarské a ukrajinské. Zvláště komplikovaná situace se vytvořila na Slovensku. Nutnost vybudovat jednotnou organizaci se pocítovala již dříve, než došlo k přímému vážení výsledků činnosti sociální demokracie jako vládní strany. Budování internacionální jednotné dělnické strany bylo v Československu obtížné proto, že jinonárodní organizace se nedostaly dost záhy z nacionálního vlivu svých buržoazií, což můžeme v roce 1918 výrazně pozorovat jak u německých a maďarských, tak u polských organizací. To samozřejmě velmi ztěžovalo poznání nutnosti zapojit sociální demokracii, respektive pozdější její levice, do fronty mezinárodního dělnického hnutí. Toto poznání ztěžovala i II. internacionála především svým negativním stanoviskem ke vzniku samostatného československého státu. Posilovala tak odpor proti jakémukoli ovlivňování vývoje dělnického hnutí. Na druhé straně umožňovala prohlédnout, takže opětná cesta do II. internacionály byla z tohoto důvodu i pro oficiální představitelé sociální demokracie nemožná.

Téměř bezvýhradná podpora národní politiky trvala jen krátce a již na 12. sjezdu sociální demokracie v posledních dnech prosince 1918 ozvaly se hlasy, kritizující tuto jednotu politických cílů sociální demokracie a buržoazních stran. Příklon k mezinárodnímu revolučnímu hnutí je v českém dělnickém hnutí spjat se vznikem a sílením opozice v sociální demokracii — se vznikem a početním růstem tzv. levice. Chtěli bychom připomenout, že o internacionalismu se nedá mluvit obecně, protože i v naší sledovaném období má dvojitou podobu. Nelze totiž přehlížet intenzivní snahu některých stran, které se pokoušely znovu vzkřísit II. internacionálu. Do okruhu této problematiky patří i vznik tzv. dvaapůlté internacionály.

K postupnému příklonu k mezinárodnímu revolučnímu hnutí dochází v Československu především vlivem ruských revolucí, zvláště Velké říjnové socialistické revoluce, která v našem prostředí zdůraznila sociální a třídní jevy, kdežto únorová revoluce podpořila rysy obecně demokratické. Následování vzoru mezinárodního revolučního, posléze komunistického hnutí urychloval i příchod osob, které měly možnost bezprostředně sledovat průběh revoluce v Rusku. Do roku 1920, do příchodu prvních absolventů rudé fakulty, nesmí se však tento moment přeceňovat.

V našem prostředí brzdila pronikání internacionálních myšlenek a podnětů specifická situace daná rozuzlením nacionálního problému po první světové válce. Připomněli jsme již, že Lenin považoval nacionalismus potlačených národností v jistých historických souvislostech za pokrokový.

Českému nacionalismu v době rozpadu monarchie nedá se upírat pokrokový charakter. Ovšem i pokrokovost tohoto nacionalismu měla své dialektické hranice. Když Evropou postupovala vlna revolucí v podstatě proletářského charakteru — Maďarská republika rad, Bavorská republika rad —, v Čechách vrcholila národní a demokratická revoluce v podstatě

buržoazního typu. Tím se dostává český nacionalismus ve vztahu k evropskému prostředí do zvláštního postavení. Poučení z existence Maďarské republiky rad — fakt, že jednou z příčin jejího pádu bylo to, že přeskočila nutnou etapu demokratického vývoje, v němž by masy proletariátu získaly nutné politické zkušenosti — brání nám v tom, abychom posuzovali situaci jen z hlediska oněch dvou proti sobě stojících pólů: revoluce socialistické a revoluce buržoazně demokratické. Stanovit hranici, kdy nacionalismus v českém dělnickém prostředí měl ještě progresivní ráz a kdy se stal nástrojem buržoazie v dělnickém hnutí, není snadné. Ani jinak znamenité práce, jako např. práce Pomajzlova,¹ svým anacionalismem neposunuly naše poznání tam, kam chtěly.

Vzpomněli jsme ohlasu obou ruských revolucí, znamenajícího počátek začleňování českého dělnického hnutí do revolučního dělnického hnutí mezinárodního. Hned na tomto místě bychom však chtěli připomenout rozdílnost akcí. Dělnické hnutí za světové války se dostává do pohybu vlivem první ruské, tzn. únorové revoluce. Ta začala jako akce protiva-
lečná, protiimperialistická, protimonarchistická a demokratická. Internacionální podnět vedl k zesílení demokratických požadavků, které ve své konkrétní podobě byly požadavky nacionálními v dobrém smyslu slova. Za daného stavu národnostní otázky v monarchii ani jinou podobu dostat nemohly. Tyto požadavky se staly součástí národně osvobozenického zápasu, který u nás vrcholil v roce 1917. Do hnutí, vyvolaného dělnickou třídou, zapojily se i jiné složky společnosti, jejichž podíl nelze přehlížet. Podstatný význam však měly akce, které si získaly masovou podporu, a to byly právě akce, ovlivněné ruskými revolucemi. Fakt, že právě v roce 1917 narůstá v lůně sociální demokracie křídlo, okázale stavějící na odívání spolupráci s buržoazními stranami, zejména se zahraničním odbojem, není žádným protimluvem, nýbrž dialektickým kontrapunktem. Dochází-li právě v této době k zesílení nacionálního proudu, souvisí to s bezvýchodností oné koncepce, kterou se řídilo vedení sociální demokracie již před světovou válkou, jak to můžeme vyčíst z rezoluce 11. sjezdu z roku 1913. Nesmíme přehlédnout ani důležitou okolnost, že nový politický kurs v dělnickém hnutí předstíral, že je revoluční v protikladu k oportunistické „rakušácké“ politice vedení sociální demokracie. Nešlo arci o revolučnost, nýbrž o boj proti zbytkům internacionálního marxistického uvědomění dělnické třídy, byť někdy pokřiveného. Nacionalismus, schopný druhdy hrát objektivně pokrokovou roli, tvořil společnou střechu pro směs různých maloburžoazních socialistických směrů, vyznačujících se především reformismem. Že tento proud mohl proniknout do dělnického hnutí, ba že se začalo dokonce uvažovat o sloučení sociálně demokratické a národně sociální strany, to bylo důsledkem druhořadého postavení sociální demokracie a proletariátu v národně osvobozenickém boji, stejně jako nedocnění některých momentů, objektivně posilujících internacionálníismus. Svě místo v národně osvobozenickém boji si začala sociální demokracie uvědomovat až v době, kdy buržoazie již hledala pro tento zápas spojence.

To na jedné straně umožňovalo buržoazii, aby nadále ve smyslu protistátoprávního prohlášení z roku 1897 vydávala sociální demokracii za

¹ Karel Pomajzl, *Vznik ČSR 1918* (Problém vědecké marxistické interpretace), Praha 1965.

stranu protinárodní; na druhé straně to vedlo oportunistické živly k tomu, aby zejména na 1. máje 1918 okázale zdůrazňovaly nacionalitu sociální demokracie. Tak se stalo, že koncem války měla buržoazie před sociální demokracií náskok jedné historické etapy. To sociální demokracii zabránilo, aby národně osvobozenckému zápasu vtiskla vlastní charakter; oportunistickým živlům to naopak umožnilo, aby ve spolupráci s buržoazií program sociální demokracie v této otázce deformovaly. Tak protišmeralovská opozice soustředila svou argumentaci hlavně proti Šmeralovu názoru, že Rakousko-Uhersko jako veliký státní celek tvoří přirozenou a příhodnou základnu pro vedení třídního boje.

O tom, že nacionalismus tohoto druhu, představovaný protišmeralovskou opozicí, byl jednou stránkou dialektického procesu a že se v dělnickém hnutí neprosadil obecně, svědčí boje dělnictva na sklonku roku 1917. K důležitým centrům patřilo i Brněnsko. Tento proces dospěl k citlivému bodu: ačkoli se skutečnost měnila, sociální demokracie setrvala na oportunistických dogmatech staré politiky, kdežto buržoazní nacionalisté přešli do protiútku. Pro revoluční dělnické hnutí byla tato programová nepružnost velmi nebezpečná. Je pozoruhodné, že v oblastech s intenzivním národnostním útlakem se politický boj proletariátu markantně nerozvíjí, což také signalizuje spojitost nacionálního a sociálního zápasu; výrazným dokladem toho je Slovensko. Dodnes se nedoceňuje fakt, že Velká říjnová socialistická revoluce posílila v sociální demokracii revoluční elementy a zastavila postup nacionalistického křídla.

V řadě prací se vyskytla námitka, že sociální demokracie nerespektovala právo ostatních národů na sebeurčení. Protože tohoto práva dožadovala se nejhlasitěji a zcela programově již od února 1918 německá část obyvatelstva českých zemí, vyjadřovala tato výtka nepochopení cílů nejen německé sociální demokracie, ale všech německých stran. Třebaže spolupráce německé sociální demokracie s národní buržoazií se nerozvinula, což bylo dáno objektivní situací v Německu koncem války, nutno konstatovat, že internacionalismus německé sociální demokracie spočíval v ignorování národně osvobozenckého hnutí. Internacionalismus tohoto druhu pomáhal monarchii lámat národně osvobozencké hnutí utlačovaných národů a neměl tudíž tu progresivní kvalitu, která je od internacionalismu v našem pojetí neodmyslitelná. Sám fakt, že Německo začalo bojovat o právo národů na sebeurčení až po porážce ve válce, diskvalifikuje tuto činnost. Nepříliš odlišný charakter měl internacionalismus jiných nečeských sociálně demokratických stran. V zápasech o správné pojetí proletářského internacionalismu mělo převratný význam ustavení III. internacionály. Do té doby docházelo i v mezinárodním měřítku jen k pokusům o spolupráci mezi sociálně demokratickými stranami jednotlivých národností. Vznikem mezinárodní organizace dostaly tyto snahy jiný obsah i jinou hloubku.

Hegemonie buržoazie v národně osvobozenckém zápase v Čechách byla do té doby možná především proto, že mezi dělnictvo a vůdce sociální demokracie nepronikl ideový vliv Velkého Října. Historií celého dělnického hnutí je prověřeno — a v tom je také světodějný význam pronikání marxismu do dělnického hnutí — že živelné hnutí se nikdy nemůže samo přerodit v hnutí revoluční. Bez spojení masového hnutí s revoluční ideologií nevede sebevětší bojové odhodlání a obětavost k vytvoření revoluč-

ního hnutí, které by mělo reálnou naději na vítězství. Právě proto v českém dělnickém hnutí v období narůstající revoluční situace v Evropě šlo o to, spojit revoluční ideologii s působením internacionálního hnutí. Avšak tento vliv se nemohl prosadit u skupin, které svým politickým habitem měly k němu nejbliže.

Mám na mysli především skupinu kolem dr. Šmerala, která začala velmi záhy vyslovovat nespokojenost s celonárodní politikou socialistických stran. Došlo dokonce k prvnímu pokusu o internacionální programové spojení — čeští centralisté, kteří měli k internacionalismu nejbliže, pokoušeli se tehdy spolu s polskou a rakouskou levicí vypracovat společný program.

Aby nedošlo k nedorozumění, podotýkáme hned zde, že boj za sebeurčení národů neměl mít nic společného s nacionalismem. Revoluční český a slovenský proletariát mohl vést tento boj jen ve spolupráci s proletariátem jiných národností, samozřejmě za předpokladu, že by se chtěl na tomto zápase na této základně podílet. V Rakousku-Uhersku však tento předpoklad chyběl. Až do posledních dnů války a ještě dlouho potom projevovaly se jak v rakouské, tak v maďarské sociální demokracii silné hegemontické snahy. Sociální demokracie obou národů se dopouštěly stejných chyb.

Naopak v některých konkrétních akcích, které byly součástí národně osvobozenického zápasu, můžeme spatřovat pokus o jeho internacionalizaci. Zvlášť zřetelné je to patrně na 14. říjnu 1918, kdy byla dokonce připravena proklamace k německému dělnictvu, jejímž autorem byl sám Šmeral. Naproti tomu u hornouherské sociální demokracie, která měla své centrum v Košicích, některé zdánlivé prvky internacionalismu sice vyplývaly z protestu proti imperialismu české buržoazie, byly však pod vlivem maďarského nacionalismu, protože neměly porozumění pro národně osvobozenický boj slovenského lidu. Přitom v Čechách a na Slovensku byla situace usnadněna tím, že v dané etapě vývoje mezinárodního dělnického hnutí mohl se vlastně internacionalismus projevit jenom jako vztah k prvnímu státu dělníků a rolníků na světě.

Dosud jsme mohli sledovat, jak se nositelkou internacionalistických požadavků stávala sociálně demokratická levice jako směs opozičních směrů. Po 2. březnu 1919 vliv Velké říjnové socialistické revoluce a mezinárodního dělnického hnutí přispíval podstatně k tomu, že neurčité opoziční hnutí českého dělnictva proti oportunistickým socialistickým politikům záhy vyústilo ve snahu uskutečňovat revoluční, socialistickou politiku. Je to výrazně patrné na zrychleném vývoji levice, která se chtěla řídit příkladem Velké říjnové socialistické revoluce, vzorem bolševické strany a snažila se pochopit podstatu boje za diktaturu proletariátu.

Avšak i tento postup byl pomalý, což bylo způsobeno především tím, že ani levice neměla příliš hluboké znalosti marxismu, téměř neznámy byly Leninovy práce a marxismus byl u nás znám spíše přes Bernsteina než podle Marxe. Pochopení internacionalismu bylo u nás ztíženo také tím, že oba pokusy o přenesení revoluce do střední Evropy — jak Maďarská, tak Slovenská republika rad — nebyly prosty některých nacionálních příměsí. Sociální demokracie — ani formující se levice — neměla jasno, jak řešit národnostní otázku, a proto ještě nedozrála k pochopení významu nových forem politické moci dělnictva, jak je v základních rysech před-

stavovala Maďarská republika rad. Její existence byla v Čechách a na Slovensku chápána jako obměněná forma pokusu o udržení integrity Uher a jako smrtelné nebezpečí pro právě vybojovaný samostatný stát. Nepochopení pak na jistý čas zatarasilo cestu k poznání základních otázek internacionalismu, zvláště když např. teplické vedení německé sociální demokracie uskutečňovalo německou nacionalistickou politiku.

Některé organizace sociální demokracie pociťovaly, jak je tato situace nenormální. A tak již v prosinci 1919 došlo ke společnému jednání německého, maďarského a slovenského dělnictva a společném postupu. Hnutí za internacionální jednotu bylo pak posíleno rozhodnutím košického dělnictva budovat své organizace na internacionální základně. Dnes už zcela přesně neposoudíme, zda šlo o nutnost danou zbytečnou roztržitostí sociální demokracie, která měla na Slovensku čtyři centra, či o projev postupujícího internacionálního vědomí. Bez ohledu na to považujeme toto rozhodnutí za významný krok vpřed k vytvoření jednotné dělnické strany v Čechách a na Slovensku, přičemž šlo o jednotu s výraznými internacionálními rysy. Zdá se, že hnutí za internacionální jednotu bylo součástí revolučního kvasu mezi dělnictvem.

Programově se však k bojovému internacionalismu přihlásila až levice Československé sociálně demokratické strany dělnické svým prohlášením z 27. prosince 1919. Hned v jeho úvodu se prohlašovalo, že revoluční krize, v níž se svět nachází, může být řešena toliko převzetím moci dělnickou třídou. Prostředkem v tomto boji o moc měly být dělnické rady-sověty jako nositelé světové proletářské revoluce. Toto programové prohlášení, které ihned podepsalo devět krajů, vyslovilo se pro Komunistickou internacionálu. Vytvořila se tak základna pro boj za vytvoření strany nového typu. Dodatečně pak vyhlásila levice to, co nebylo *expressis verbis* v programovém prohlášení, že totiž stojí za mezinárodním komunistickým hnutím. Hesla o příklonu ke III. internacionále se ozývala stále častěji na spontánních shromážděních dělníků.

To byl zvláštní prvek v bouřlivých akcích dělnictva v letech 1917–1921. Jak ukážeme dále, spontánnost akcí sehrála svou zvláštní roli i v procesu internacionalizace českého a slovenského dělnického hnutí. V květnu 1920 se ještě zřetelněji projevila snaha po vybudování internacionální dělnické strany: německé a maďarské sociálně demokratické organizace se připojily k Československé sociální demokracii. Zvláště na Slovensku boj za internacionální sjednocení dělnického hnutí obsahoval už celkem zřetelné rysy formování revoluční strany proletariátu a to nám pomáhá pochopit, proč právě v Lubochni došlo v lednu 1921 k vytvoření základů komunistické strany. A je jenom ústrojným pokračováním tohoto procesu, jestliže 9. května 1920 na celostátní konferenci všech opozičních organizací – na bázi revolučního socialismu, na základně boje za vytvoření strany nového typu – byly položeny pevné základy internacionální jednoty proletariátu v českých zemích. Považujeme to za úspěch tím větší, že maďarská a německá sociální demokracie v Čechách a na Slovensku měly k internacionalismu blíž, neboť nebyly zatíženy nacionálními osvobozeneckými iluzemi. Prohlubující se vědomí o nutnosti spojení s mezinárodním revolučním hnutím můžeme sledovat i v prohlášení poslanců a senátorů levice z května 1920, kde se mluví o III. internacionále jako o jediném možném útvaru mezinárodního souručenství proletariátu všech zemí.

Intenzitu vlivu mezinárodního revolučního hnutí na české a slovenské dělnické hnutí můžeme sledovat také na rozvoji organizací, které byly obdobou organizací mezinárodních. Máme na mysli dělnické rady, které měly být obdobou sovětů. Jejich kolébka stála na Kladensku již v roce 1919. Odtud se šířily do jiných oblastí. Zpočátku spontánně, a proto také nepříliš účinně. Hnutí dělnických rad nabylo rozmachu v období od května do září 1920, kdy se po obsáhlé přípravě uskutečnily volby do těchto rad. Dělnické rady jako zárodek politické moci dělnictva rozvinuly se nejvíce na Moravě. Význam tohoto hnutí byl tím větší, že se spojovalo s hnutím za připojení ke III. internacionále. Masový charakter měla tato kampaň také na Slovensku.

Také v této věci projevil se výrazně protiklad: rychlý růst spontánních revolučního hnutí ukolébával levice sociální demokracie v domnění, že vývoj sám spěje k revolučnímu řešení a že proto není třeba, aby byl nějak podněcován, usměrňován nebo řízen. (Heslo: Čas pracuje pro nás.) V době, kdy Rudá armáda stála 70 km od československých hranic, neměl však český a slovenský revoluční proletariát nic: ani stranu, ani pevný program, ani spojení s proletariátem jiných zemí. Cílevědomé, organizované revoluční hnutí v Čechách a na Slovensku neexistovalo. V tom je také jistá ohraničenost spontánního přijímání 21 podmínek. Ani mezi revolučními skupinami nebylo např. jasno, jak a kdy komunistickou stranu založit, třebaže požadavek III. internacionály v tomto smyslu byl znám.

Po první světové válce bylo třeba v mezinárodním komunistickém hnutí rozhodnout, zda budovat málo početné, ale revolučně vyspělé komunistické, skutečně revoluční strany, či zda budovat masové strany, které by podchytily většinu členstva sociální demokracie. Jakmile revoluční vlna po červenci 1920 začala opadávat, ve specifických podmínkách českého a slovenského dělnického hnutí ukázala se jako správná druhá alternativa. Bylo tedy správné získat pro komunismus většinu členstva sociální demokracie. Určité nebezpečí však spočívalo v tom, že se část příslušníků levice nechtěla rozloučit s celým sociálně demokratickým aparátem a s některými vůdci. Na druhé straně se vyskytovaly i sektářské tendence budovat komunistickou stranu jen z komunistických skupin, tj. nepřijímat do strany ani příslušníky sociálně demokratické levice. Tato tendence měla hodně stoupenců zejména mezi maďarskou komunistickou emigrací. V okruhu těchto problémů tkví důvody, proč nedošlo k organizačnímu spojení levicových křídel jednotlivých sociálně demokratických stran. Proto se také nemohlo do větší šíře a hloubky rozrůstat hnutí dělnických rad.

Důležitou etapou na cestě za vypracováním vlastního uceleného programu byla celostátní konference marxistické levice 5. září 1920, která vyslovila bezvýhradný souhlas s 21 podmínkami Komunistické internacionály. Velký význam mělo usnesení o zakládání dělnických, rolnických a vojenských rad a dosažení dohody o společném postupu s proletariátem všech národností. Jednoznačné bylo také rozhodnutí, aby se nadcházející 13. sjezd sociální demokracie bez výhrad vyslovil pro zásady a směrnice III. internacionály a aby výkonný výbor začal jednat o připojení k této internacionále. V tom již můžeme spatřovat jistý posun v programovém obsahu a koneckonců i ve stupni organizační připravenosti.

Vyplýval zde však nový problém, který sehrál podstatnou roli právě

po 13. sjezdu: že totiž boj za vstup do III. internacionály byl již nejen bojem proti oportunistům, nýbrž i — a v jistých fázích hlavně — proti kolísajícímu středu. Specifičnost dlouhého procesu vzniku Komunistické strany Československa spočívala právě v tom, že skupina uvnitř levice, která byla teoreticky nejfundovanější a politicky nejzkušenější a která tudíž byla předurčena urychlovat tento proces, jej ve skutečnosti zpomalovala opatrným zvažováním každého kroku, aby nebyl zmařen hlavní cíl: získat pod prapory III. internacionály podstatnou část poutivého členstva sociální demokracie.

Mnoho autorů také máta představa, že cesta k vytvoření skutečné revoluční dělnické strany je jednoznačně kladně ovlivňována vývojem mezinárodní situace, zejména vítězným postupem Rudé armády proti Polsku v červenci roku 1920. Skutečnost v tomto směru byla však značně složitější. Především proto, že ani revoluční dělnické strany, sdružené ve III. internacionále, neměly jednotný názor na směr postupu. Radikalizované dělnictvo v Německu projevilo ve volbách svou důvěru komunistům a zejména nezávislé sociální demokracii; ta pak pod tlakem členstva vystoupila ze II. internacionály a přihlásila se k internacionále komunistické. V Itálii, kde dělnictvo začalo v létě 1920 obsazovat továrny a kde se začaly vytvářet rudé gardy, radikalizovalo se i hnutí maloroľníků. Rozhodnutí o dalších osudech země bylo v rukou masové socialistické strany, která též hodlala vstoupit do Komunistické internacionály. Ke Komunistické internacionále se hlásily také levicové opozice nebo samy levicové sociálně demokratické strany ve Francii, Švédsku a Norsku. Komunistické strany se formovaly ve Velké Británii a ve Spojených státech severoamerických. Program Komunistické internacionály plnila již delší dobu komunistická strana v Bulharsku, Maďarsku, Jugoslávii, Polsku, Rakousku a v mnoha dalších zemích. Avšak důležitější než početní růst — druhého kongresu III. internacionály, který se sešel v červenci 1920, zúčastnilo se 44 delegací komunistických stran kromě hostů z levých sociálně demokratických stran — bylo sjednotit názory těchto stran na další směr rozvoje mezinárodního revolučního dělnického hnutí. Velmi záhy zde vystoupili stoupení ultralevicových názorů, kteří popírali nutnost vytvořit masové komunistické strany, kteří odmítali pracovat v buržoazních parlamentech a reformistických odborech a co horšího — kteří přehlíželi význam vedoucí úlohy pevně zorganizovaných a železnou disciplínou ovládaných komunistických stran. Tyto názory hlásali zástupci ultralevicových sektářských skupin a stran z Holandska, Velké Británie a Německa. Naproti tomu jiné skupiny zase odmítaly rozejít se s reformisty. Před vrcholnou organizací mezinárodního revolučního proletariátu stál tedy úkol ujasnit charakter stran, jež by měly tvořit III. internacionálu a stanovit pro ně podmínky přijetí. Hrozilo totiž nebezpečí, že v době obecné radikalizace, kdy se za socialistu považoval kdekdo, mohlo by dojít k rozmělnění III. internacionály hned na počátku její činnosti.

Přitom šlo v mnoha ohledech o proces dialektický. Na jedné straně bylo stanoveno 21 skutečně náročných podmínek pro přijetí do Komunistické internacionály, na druhé straně Komunistická internacionála, zejména Lenin, hlumili sektářské výstřelky těch skupin, které chtěly organizovat komunistické strany jako nepočetné skupiny s hlubokým politickým uvědoměním, ale s malým vlivem na masy proletariátu. Za daných

okolností spatřovali důslední revolucionáři hlavní nebezpečí v centrismu a v centristických tendencích levých sociálních demokratů, neboť centristé získávali svým vlivem radikalizující se dělnictvo, které by jinak přešlo ke komunismu. Především proti nim bylo zaměřeno 21 podmínek a směrnic o práci komunistů na různých úsecích politického života.

Vlastní proces vzniku Komunistické strany Československa vrcholil po porážce generální stávky v prosinci 1920, která byla jednak důkazem o nemožnosti další spolupráce s buržoazií, jednak dokladem neschopnosti sociálně demokratické levice — a to i v podobě, v jaké se zformovala na 13. sjezdu — vést zápas dělnictva. Prosincové události, které vedení levice zaskočily a které nabyly největší ostrosti tam, kde se rozvíjely mimo záměry pražského vedení, zdůraznily fakt, že dělnictvo musí mít ve svém boji mezinárodní, jednoznačně revoluční orientaci. To, co jsme mohli pozorovat jako spontánní příklon ke III. internacionále, mající sice sympatické, ale politicky málo nosné manifestační rysy, bylo potřeba dovést do cílevědomé organizované podoby.

Na odlišnost vytváření revoluční dělnické strany v českých zemích a na Slovensku poukázal Šmeral již ve svém referátu na 13. sjezdu sociální demokracie. Zdůraznil také nutnost jednotné celostátní strany. Zastával však názor, že se česká levice nemůže s německou sloučit, že s ní může jen spolupracovat, neboť mezi dělnictvem obou národností je dost předsudků a dosud nepřekonaná nedůvěra. Z toho je zřejmé, že v jinak pozoruhodném referátu Šmeral přečeňoval faktory, které bránily internacionálnímu spojení proletariátu všech národností v Československé republice. Chtěl, aby některé palčivé otázky byly vyřešeny postupem času. Přihlásil se však ke komunismu a pod prapor III. internacionály. Za zvláštní klad je třeba považovat skutečnost, že 13. sjezd sociální demokracie vyslovil souhlas se zásadami Komunistické internacionály, uložil novému vedení neprodleně vstoupit v jednání s výkonným výborem této internacionály a jednat s ním o přijetí. Jako rozhodný zastánce III. internacionály vystoupil Antonín Zápotocký, který se právě vrátil z druhého kongresu Komunistické internacionály a přivezl její poselství našemu dělnictvu. Levice souhlasila se zásadami III. internacionály, avšak s ohledem na to, aby neporušila formální legalitu svého vnitrostranického postupu, rozhodla se otázku okamžitého vstupu do Komunistické internacionály neřešit; z týchž důvodů se také ponechal starý název strany. Otázka názvu strany ostatně sehrála důležitou roli ještě v dalším rozhodování. O těchto a dalších palčivých otázkách se mělo jednat na sjezdu, který se měl sejít do šesti měsíců. Levice, třebaže se k revoluční strategii a taktice Komunistické internacionály hlásila, neměla ještě jasno v některých závažných otázkách socialistické revoluce a diktatury proletariátu; kromě toho jí chyběly zkušenosti z politických bojů.

Výchozím bodem, jímž vstoupil proces vzniku Komunistické strany Československa do závěrečného stadia, stalo se zasedání zastupitelstva levice dne 1. a 2. ledna 1921. Kromě zástupců české levice zúčastnili se této konference také zástupci levice slovenské, německé, maďarské a ukrajinské. Hlavním bodem jednání bylo zhodnotit politický vývoj od 13. sjezdu, prodjednat zkušenosti z prosincového zápasu dělnictva a hlavně podnitit diskusi o 21 podmínkách ve všech organizacích strany. Velká většina přítomných delegátů se v diskusi vyslovila pro přijetí 21 podmínek Komunistické

internacionály a pro co nejrychlejší vytvoření jednotné internacionální strany proletariátu. Ozvaly se i hlasy nabádající k opatrnosti, hlasy proti tomu, aby se ovlivňovalo rozhodování mas. Rezoluce ukládala vedení levice seznámit všechny organizace s 21 podmínkami. O smyslu těchto podmínek měla se uspořádat co nejširší diskuse. Hlasování o vstupu do Komunistické internacionály mělo proběhnout ještě před sjezdem strany. Bylo rozhodnuto svolat tento sjezd na 26.—28. března 1921. Diskuse a hlasování o 21 podmínkách vedly k oživení politické aktivity organizací. Až na nepatrné výjimky končily jednoznačně: manifestačním přijetím 21 podmínek a prohlášením, požadujícím založení Komunistické strany Československa jako jednotné strany internacionální.

Pro vstup do Komunistické internacionály a pro vytvoření komunistické strany vyslovil se nejdříve proletariát Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny na sjezdu v Lubochni 16. ledna 1921. Tento příklad následovala mládež v únoru 1921 a německá levice na sjezdu v Liberci 12. března 1921. Těsnější spojení s českou levicí ztěžoval nihilistický poměr německé levice k národnostní otázce, jak dokumentovala i rezoluce tohoto sjezdu k referátu Karla Kreibicha. Rozhodující roli při vzniku jednotné internacionální komunistické strany mohla sehrát jediné česká levice jako početné nejsilnější strana proletariátu. Internacionální sjednocování v ní však bylo ztíženo přežívajícími osvobozeneckými, nacionálními iluzemi. V tomto ohledu byla pozice jak německé, tak maďarské levice snazší. Nebylo jasné, zda se mají přijmout všechny podmínky. Zvlášť ostrá diskuse byla kolem podmínky 3. a 17.² Soudilo se zejména, že by se mělo počkat se sloučením s německou levicí a s přejmenováním strany. Diskuse byla ovlivněna i vývojem mezinárodního dělnického hnutí (Livorno — Seratti a středoněmecké boje a P. Levi).³ Ukazovala se neefektivnost málo početných, byť revolučně vespělých stran.

² 3. podmínka vstupu do Komunistické internacionály zněla: „Téměř ve všech zemích Evropy a Ameriky vstupuje třídní boj do období občanské války. Za takových podmínek nemohou mít komunisté důvěru k buržoazní zákonitosti. Jsou povinni všude zřizovat paralelní ilegální aparát, který by v rozhodující chvíli pomohl straně splnit její povinnosti vůči revoluci. Ve všech zemích, kde komunisté v důsledku stavu obležení nebo výjimečných zákonů nemají možnost provádět veškerou svou práci legálně, je bezpodmínečně nutné spojit legální práci s prací ilegální.“ V 17. podmínce se požadovalo: „... všechny strany, které chtějí patřit ke Komunistické internacionále, musí mít název: komunistická strana té a té země (sekce III., Komunistické internacionály). Otázka názvu není jen formální, nýbrž je velmi důležitá. Komunistická internacionála vypověděla rozhodný boj celému buržoaznímu světu a všem žlutým sociálně demokratickým stranám. Je nutno, aby každému prostému pracovníku byl zcela jasný rozdíl mezi komunistickými stranami a starými oficiálními, sociálně demokratickými nebo ‚socialistickými‘ stranami, které zradily prapor dělnické třídy.“ Viz *Za revoluční stranu*, Praha 1971, str. 85 a 88.

³ V lednu 1921 sešel se v Livornu sjezd Socialistické strany Itálie, která se předtím vyslovila pro III. internacionálu. Menotti Seratti stál v čele tzv. maximalistů, kteří v některých otázkách zastávali levější stanoviska než III. internacionála, nechtěli se však rozejít s reformisty, odmítajícími diktaturu proletariátu a sovětskou moc. Když maximalisté získali na sjezdu většinu, komunisté po poradě s delegací Komunistické internacionály sjezd opustili a na samostatném sjezdu ustavili Komunistickou stranu Itálie. — Někteří členové Komunistické strany Německa, mezi nimi Paul Levi, vyslovili nesouhlas s postupem delegace III. internacionály. Levi byl za jiné závažné politické chyby, zejména za postoj k boji německého proletariátu, v březnu 1921 z Komunistické strany Německa vyloučen.

Závěrečné období vzniku Komunistické strany Československa ovlivnily jednak zkušenosti získané za prosincových bojů proletariátu, jednak události ve středním Německu; ty jasně ukázaly, že na úspěšný boj s buržoazií nestačí jen přední oddíly dělnické třídy, nýbrž že do boje o politickou moc je nutné zapojit většinu pracujících. V tom smyslu události v mezinárodním dělnickém hnutí potvrzovaly koncepci budování komunistické strany, jak ji formuloval dr. Bohumír Šmeral a jak byla potvrzena na třetím kongresu Komunistické internacionály. Porážka dělnictva byla totiž i v levici sociální demokracie předmětem ostrých diskusí. Dr. Šmeral, jeho spolupracovníci i většina představitelů levice uznávali správnost hlavních zásad a podmínek Komunistické internacionály a nutnost vytvořit internacionální Komunistickou stranu Československa. Šmeral se však po celou dobu svého politického působení snažil o to, aby se dělnická třída netříštila, aby nová, komunistická strana vznikla jako strana masová. Šmeralovi tedy nešlo jako oportunistům o udržení jednoty sociální demokracie za každou cenu: výchozím bodem Šmeralových úvah byla jednota dělnické třídy, která měla být zachována a upevňována i obezřetným postupem při budování revoluční internacionální strany proletariátu. Po zkušenostech nejen maďarského, německého, italského, ale i našeho proletariátu radil k opatrnému a promyšlenému postupu.

Klíčem k pochopení Šmeralovy koncepce a vlastně jejím nejúplnějším vyjádřením je jeho článek, otištěný v Rudém právu 27. února 1921. Šmeral zde konstatoval, že levice sociální demokracie není komunistickou stranou a že se jí hned nestane ani po přijetí 21 podmínek. Strana však ke komunismu roste. Za hlavní úkol považoval dbát o to, aby tento růst byl organický, aby nebyl vynucovaný. Velmi ostře se stavěl proti pučismu, tj. proti rozvíjení politických akcí, které by neměly zajištěnou masovou podporu proletariátu. Vyslovil obavu, aby mechanickým přijetím podmínek Komunistické internacionály nedošlo v řadách proletariátu k roztržce, neboť část dělnictva se podle něho obávala, že přijetím 21 podmínek se dostanou k veslu živly, které bez ohledu na specifické podmínky budou tlačit stranu do experimentu. Hlavní váhu podle něho bylo třeba klást ani ne tak na okamžité odhlasování 21 podmínek, jako na udržení a posílení jednoty strany. Třebaže název „komunistická strana“ považoval za přesnější a po útocích pravice a státního aparátu i za čestnější, přece jen z taktických důvodů nespěchal s přejmenováním strany, aby strana neztratila ty členy, kteří se zcela nevyrovnali se svou sociálně demokratickou minulostí. Navrhl sedm bodů, kterými se měl zabývat nadcházející sjezd strany a které se měly stát součástí akčního programu strany. Žádalo se v nich: za současně situace ve střední Evropě odmítnout izolované revoluce; odmítnout okamžité utvoření jednotné mezinárodní Komunistické strany Československa; vést boj proti tendencím nacionálního bolševismu; odmítnout pučismus (každá politická akce musí být spojena s akcemi odborových organizací); odbory a dělnické tělovýchovné jednoty netříštit, nýbrž naplnit je nekompromisními ideami; získat pro střední a západní Evropu početnější zastoupení v ústředí Komunistické internacionály, a to s pomocí schopných soudruhů, kteří by podávali objektivní, pravdivé zprávy, nikoli zprávy pod tlakem osudu svých zemí (jak to podle Šmeralova názoru činili někteří maďarští soudruzi); posléze odmítnout cizí finanční podporu.

V zásadních otázkách postupoval Šmeral v intencích Komunistické internacionály a Leninových pokynů, zejména pokud šlo o potřebu masové komunistické strany, která by měla vliv na většinu proletariátu. Dialektický rozpor však tkvěl v tom, že Šmeral v jisté fázi spatřoval masovost strany jen v její početnosti, nikoli především v jejím vlivu na masy dělnictva.

O šíři Šmeralova politického rozhledu svědčí i to, že z porážky italského, německého a maďarského proletariátu dovedl vyvodit správné záměry o charakteru epochy; odlivu revoluční vlny, který v Evropě nastal, bylo podle něho třeba přizpůsobit i rozvoj dělnického hnutí, postupovat obezřetně a orientovat se na stále těsnější styk s proletariátem. Správný byl i důraz na nutnost politické zkušenosti mas, nesprávně však podléhal přesvědčení o automatickosti vývoje. Přirovnával totiž na 13. sjezdu politické vůdce k astronomům, kteří také pozorují pohyb a nemohou jej ovlivnit. V daném okamžiku nepochopil, že masy samy, bez vedení uvědomělého předvoje, nemohou automaticky dospět do stadia uvědomělého chápání zákonů společenského vývoje, a to tím méně, že právě v oné době byly pod ideologickým vlivem buržoazie a sociálně demokratické pravice. Nedá se přehlížet ani to, že z revoluce se poučil nejen proletariát, nýbrž i jeho nepřátelé. Šmeral měl pravdu v tom, že pouhým přijetím 21 podmínek se strana nestane komunistickou. Ani Komunistická internacionála, ani Lenin nepovažovali přijetí 21 podmínek za administrativní akt, nýbrž za závazek, že strany okamžitě začnou ze své činnosti odstraňovat vše oportunistické, reformistické, ale i vše centristické a sektářské. Stálé otálení se založením revoluční internacionální strany v době útoku buržoazie proti proletariátu považoval výkonný výbor Komunistické internacionály za politickou chybu a oprávněně levice za tyto průtahy kritizoval. Kolísání a odklady totiž umožňovaly těm kruhům v levici, které byly proti vytvoření nové strany, aby působily proti přijetí 21 podmínek. Váhání s jejich přijetím a posléze i odložení sjezdu na květen 1921 se stalo předmětem oprávněné kritiky nejen levicově orientované části strany, ale i předmětem kritiky skupiny ultralevých (Bolen, Jilek, Vajtauera).

Požadavek vybudování velké masové Komunistické strany Československa, která bude součástí mezinárodní komunistické strany v republice a Komunistické internacionály vyslovila také konference zastupitelstva levice 6. března 1921. Zde také padlo rozhodnutí přeložit termín sjezdu na 14.–16. května, protože diskuse o 21 podmínkách neproběhla do té doby ve všech organizacích. Toto rozhodnutí vyvolalo nevoli v těch organizacích, kde už diskuse proběhla. Chápaly odložení sjezdu jako další průtah s přijetím 21 podmínek. Některé krajské organizace se proto samy prohlásily za komunistické, mezi prvními organizace v Hodoníně a Jihlavě. Pro vstup do Komunistické internacionály a pro založení Komunistické strany Československa vyslovila se jednomyslně také konference českých a slovenských komunistických žen, která se konala 12. a 13. března. V případě, že by se příští sjezd nepřihlásil do Komunistické internacionály, rozhodly se komunistické ženy vstoupit do ní samy.

Vyvrcholením byl 14. sjezd levice sociální demokracie, který se sešel ve dnech 14.–16. května a který vstoupil do dějin dělnického hnutí jako ustavující sjezd Komunistické strany Československa. Vlastní smysl sjezdu byl vyjádřen nejen pozdravným dopisem výkonného výboru Ko-

munistické internacionály, ale především hlavním referátem dr. Bohumíra Šmerala Přístup ke III. internacionále. Šmeral se v něm jednoznačně postavil za založení Komunistické strany Československa a za vstup do III. internacionály. Bez výhrad se postavil na stranu ruské revoluce, bolševické strany a V. I. Lenina, za nekompromisní boj československého proletariátu proti buržoazii. Zdůraznil, že levici šlo o to přivést co nejdřív československý proletariát k takovému třídnímu poznání, k takové vůli a činorodému odhodlání, jaké odpovídají revolučnímu smyslu současného dějinného období. Šlo jí o to, aby strana nevznikla jako malá skupina, jako sekta, nýbrž aby se stala silnou organizací širokých lidových mas. Šmeral však podlehl sociálně demokratické minulosti, když se domníval, že strana nového typu se dá budovat bez dlouhého a úporného boje s oportunismem, bez srážek, roztržek, obětí. Levice přihlížela k nacionálním náladám, které se zmocnily dělnictva, když se obávalo, že ztratí státní samostatnost. Šmeral správně ukázal na úlohu nacionálních iluzí mezi dělnictvem, kterých obratně využívala buržoazie; sociální patriotismus byl Čechách silnější než kdekoli jinde v Evropě, neboť měl základnu v nacionální psychologii. Zatímco v poraženém Německu, Rakousku a Maďarsku byla buržoazie vojenskou porážkou zdiskreditována, česká buržoazie právě 28. října 1918 své postavení upevnila. Levice tedy nemohla volit metody, jakých užila dělnická třída v poražených státech, a musela se orientovat na metodu pomalého růstu ke komunistické straně.

Levice však přecenila nacionální iluze proletariátu v roce 1920, ani tehdy neusilovala o vytvoření internacionální strany, a proto ze revolučními masami zaostávala. Výmluvně to doložil průběh generální stávky v prosinci 1920. Přesto se levici podařilo dosáhnout cíle, získat pro program komunismu, pro socialistickou revoluci a diktaturu proletariátu většinu členstva sociálně demokratické strany. Šmeral také správně zhodnotil mezinárodní situaci ve střední Evropě, kde za odlivu revoluční vlny nestál proletariát před bezprostředním revolučním výbuchem. Tomu musel odpovídat i nový charakter strany jako masové strany proletariátu i změněná taktika. Šmeral odsoudil pučismus, tzn. akce, pro které nejsou dány podmínky a které nevycházejí z potřeby mas, akce, pro něž se jejich organizátoři snaží vytvářet podmínky uměle. Velmi shovívavě však posuzoval centrismus jako nižší fázi komunismu. Končil slovy, která se stala nejpřekvapivější charakteristikou nové strany: „Jsme víc než politická strana, jsme předvoj nového života. Tvoříce nové poměry chceme tvořit i nové lidi.“ Po Šmeralově projevu přistoupil sjezd k hlasování: 562 delegátů hlasovalo pro vstup do Komunistické internacionály, 7 delegátů hlasovalo proti. Komunistická strana byla založena, skončila jedna epocha československého dělnického hnutí a začal druhá. Do doby, než mělo dojít ke sloučení s německou sekcí, byl internacionalismus nové strany zajištěn vytvořením akčního výboru, který měl mj. připravit sloučení všech národnostních sekcí.

Na ustavujícím sjezdu se sloučily hlavní síly revolučního proletariátu Československa, čeští, slovenští, maďarští a ukrajinští revoluční dělníci. Zbývalo připojit k tomuto jádru německé, polské a židovské komunisty a příslušníky komunistických skupin. To byl také požadavek třetího kongresu Komunistické internacionály, který jednal o přijetí Komunistické

strany Československa do svých řad. Byla přijata pod podmínkou, že ke sloučení všech těchto složek dojde do tří měsíců.

Ukázalo se, že i po ustavujícím sjezdu zůstala ještě řada nejasných problémů. Šmeral se domníval, že organizační spojení s německými komunisty je předčasné; nemá-li být formální, musí se uskutečnit postupně. Navrhl zřídit koordinační orgán, který by řídil společné akce a připravoval tak vytvoření jednotného, skutečně stmelěného celku. Němečtí komunisté však napadali Šmeralův referát ze sektářských pozic.

Rozhodujícím historickým krokem při vzniku Komunistické strany Československa bylo to, že na cestě k tomu, aby se stala stranou leninskou, odhodlala se vstoupit do rodiny komunistických stran, do mezinárodního bojového štábu světového proletariátu — do Komunistické internacionály. Nastávala společná cesta v rámci organizace, která násobila síly českého a slovenského proletariátu, jak to dokládá celá padesátiletá historie Komunistické strany Československa. V jistém smyslu můžeme považovat za významný symbol fakt, že Komunistická strana Československa byla do Komunistické internacionály přijata právě na třetím kongresu, který vyhlásil nové heslo: „K masám“. Svou činností při vytváření strany nového typu anticipovali toto heslo čelní představitelé levice, zejména dr. Bohumír Šmeral.

Cesta k založení Komunistické strany nebyla ani lehká, ani přímočará. Byl to proces v mnoha ohledech protikladný. Ve státě, který zejména svou českou částí patřil po ekonomické, politické a kulturní stránce mezi nejspělejší státy Evropy, nenásledovali revolucionáři — ačkoli to očekával zejména ruský proletariát — ruský příklad. Tradice dělnického hnutí i stupeň jeho organizovanosti k tomu ostatně český proletariát předurčovaly. Avšak český proletariát nepodnikl frontální útok na dezorganizovaný kapitalistický řád ve střední Evropě a nejenže nepřenesl revoluci na Západ, ale nepodpořil ani boj proletariátu maďarského. Z tzv. vyspělých států vznikla komunistická strana v Československé republice vůbec jako poslední. Mimo stranu norskou byla ovšem v celé Kominterně relativně daleko nejsilnější. Vklad, který do této mezinárodní revoluční organizace přinesla, byl tak velký, že je potřebí jej patřičně zdůraznit.

Nemělo by valného smyslu, kdybychom při sledování českého a slovenského dělnického hnutí, hnutí dvou malých národů, hloubali jen sami nad sebou a jednostranně zdůrazňovali svou jedinečnost. Za mnohem plodnější považujeme hledat a ukazovat, čím toto dělnické hnutí, čím tyto národy přispěly k mnohotvárnosti a obohacení vývoje evropského a světového. Na jedné straně jsme se pokusili ukázat, jak se opětná internacionalizace stala základem pro vznik strany nového typu, jak založením Komunistické strany Československa vyvrcholil proces započatý po Velkém Říjnu, proces, jehož smyslem bylo překonat nacionální omezenost a zapojit se do fronty mezinárodního revolučního dělnického hnutí. Na druhé straně bylo užitečné vyzvednout, že v tomto procesu nebylo naše dělnické hnutí jen objektem, nýbrž i důležitým subjektem a že do pokladnice zkušeností mezinárodního proletariátu přispělo významným podílem.

